

Hibriditások, transzgressziók, asszociációk: mozaikos előszó egy konferenciakötethez

Napjaink gyakran használt kifejezései a „hibrid”, a „hibriditás”: egyes politikai elemzők hibrid rezsimeket emlegetnek, amikor a demokráciák és az autokráciák között elhelyezkedő, a demokratikus kereteket feszegető, de nem egyértelműen autoriter politikai rendszerek leírására törekcsenek.¹ A kultúratudomány pedig előszeretettel tanulmányozza a hibriditást – akárcsak „kebelbarátját”, a szörny alakját – mint a társadalmi-konvencionális (és nem ritkán elnyomóként jellemzett) kategóriák áthágásától való irtózat kulturális kivételét. Ez a transzgresszióra irányuló figyelem különösen a spekulatív fikció terén kiemelkedő, amelynek szubverzív jellege még egyes elméleti definíciós kísérleteknek is sarkalatos pontjává vált.² A hibriditásnak e különféle tematizálásaiban megfigyelhető az az ellentmondás, amelyre a jog és az irodalom interdiszciplináris metszéspontját illetően oly találóan hívta fel a figyelmet Posner nyomán Falusi Márton, miszerint a jog a stabilitásra, a kiszámíthatóságra, a fennálló kategóriák megőrzésére törekszik, ezzel szemben az irodalom lényege a határok átlépése, a korlátok meghaladása.³

Ezzel összhangban a „jog és irodalom” irányzat ugyan meglehetősen távol áll a politikai hatalomgyakorlástól, mindeközben ugyanakkor nagyon is jellemző rá a szubverzív igénye, elvégre számos képviselője az egyenlőtlen *establishment* leleplezésének eszközeként tekint rá az elnyomottak (jogi) történeteinek meghallgatása révén. A „jog és irodalom” eleve „hibrid” szellemi kezdeményezés, avagy mozgalom, amely a társadalom két részterületének elemeit olvasztja magába, létrehozva egy kevert entitást, ami kicsit ez is, kicsit az is – „valami jog van ami irodalom”.⁴ Ez a keveredés már önmagában alkalmas aggodalom kiváltására, legalábbis a „jog és x”-törekvésekkel szembeni egyes kritikai észrevételek ezt tükrözik.⁵ Könyvünk azonban, mely a 2019. szeptember 20-án, Kolozsváron megrendezett *VII. Jog és irodalom szimpózium* tanulmányait gyűjti egybe, még ettől az általános diszciplináris elhelyezéstől eltekintve is a hibriditás jegyeit viseli magán.

---

¹ Pl. GYULAI Attila – STEIN-ZALAI Juliane: „Hibrid rezsimek és a szürke zóna: új válaszok a politikai rezsimek rendszertanának örök kérdéseire” *Metszetek* 2016/2, különösen: 49–51.

² Pl. Rosemary JACKSON: *Fantasy. The literature of subversion* (London: Routledge 1981).

³ FALUSI Márton: *Jog és irodalom, haza és haladás a magyar eszmétörténetben* (Budapest: Magyar Művészeti Akadémia 2018) 46–47.

⁴ NAGY Tamás: *Jog és irodalom – valami jog van ami irodalom. PhD-értekezés* (Szeged: SZTE ÁJK JJT 2007) http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1916/1/Nagy_Tamas_ertekezés.pdf

⁵ E téren Harry T. Edwards véleményét hivatkozva POKOL Béla: *Autentikus jogelmélet* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2010) 30.

Iustitia emlékezik – ezt a címet kapta a kötet, híven kitartva a hagyomány mellett, mely szerint a bekötött szemű (vak? megvakult? megvakított?) istennő mindig „csinál valamit”. A 2019-es szimpózium volt az első, amely úgy került megrendezésre, hogy Nagy Tamás már nem volt közöttünk, az emlékezés tehát tudatos része volt a konferenciának. H. Szilágyi István szövege, melyben a szerző a szakmai pályatárs és a barát hangján búcsúzik Nagy Tamástól, érzékletesen tükrözi a megrendülést és az értetlenkedést, amit a váratlan tragédia kiváltott; Fekete Balázs tanulmányában pedig, melyben a szerző felfedi bloomi hatásszorongását,⁶ s ezen felbuzdulva elmélyült újraértelmezési kísérletét adja az *Egy arkangyal viszontagságai* című Nagy Tamás-szövegnek, Nagy Tamás kísértő alakként lebeg a szerző szeme előtt, aki igyekszik felérni hozzá.

Az emlékezés gesztusa mellett a *VII. Jog és irodalom szimpózium* egyfajta „terjeszkedést” is felmutatott, hiszen először zajlott Magyarország határain kívül. A tartalom hármas tagolása térben egyfajta kifelé haladást tükröz: az első, emlékezési blokk fókuszában egyetlen életmű áll, amely szervesen beleilleszhető a magyar „jog és irodalom” mellett a magyar jogszociológia korpuszába is; a második blokk témafelvetései a Kárpát-medence határon inneni és túli történeteikhez kalauzolnak bennünket; végül a harmadik blokk elhagyja a szűkebb és tágabb hazát és világszerte történetszerű útra indul. A 2019-es szimpóziumot az elmúlás és a növekedés együttesen jellemezte.

A konferencia kiírása két tematikus hangsúlyt emelt ki: Nagy Tamás örökségét és szellemi hagyatékának továbbgondolási lehetőségeit, valamint az erdélyi magyar irodalom jogi történeteit; ezt részben a tartalomjegyzék kialakítása is tükrözi. Ez a kettség is hozzájárult ahhoz a tematikai sokoldalúsághoz, amit a *Jog és irodalom szimpózium* konferenciasorozat képvisel, melynek sorozatjellegét az egységes formátumúra szabott borítókonceptió is erősíti – úgy látszik, a sorozat műfaj nem csak a népszerű kultúrában virágzik. E sokoldalúság kapcsán joggal vetődik fel a kérdés, hogy „hány életük van a jog és irodalom kutatásoknak”,⁷ és Falusi Márton is jó okkal szentelte vizsgálódását annak, van-e egyáltalán módszertana ezeknek a vizsgálódásoknak.

Sajátosan hibrid tudomány-módszertani entitást demonstrált (!)⁸ ingolstadti... helyett kolozsvári laboratóriumában Matyasovszki-Németh Márton, aki Hajnóczy Pétert Nagy Tamás tudományos vizsgálódásainak objektumából Nagy Tamás kutató kollégájává, egyenrangú szubjektummá emelte téren és időn át: az előbbi által szolgáltatott nyers szociográfiai forrásanyagot az utóbbi módszertanilag körbebástyázott jogi szociográfiává, jogi etnográfivá alakította.

Talán Nagy Tamás és az erdélyi magyar irodalom találkozása felé mutató kezdeményezésként is értékelhetjük Fazekas Zoltán és Veress Emőd szövegeit. Ezekben több szinten rétegzett narratívákkal találkozunk: egyéni történetekkel, professziótörténetekkel, nemzeti történetekkel, és e tanulmányokon keresztül a személyes élettörténe-

⁶ Harold BLOOM: *The Anxiety of Influence. A Theory of Poetry* (Oxford: Oxford University Press 1997).

⁷ NAGY Tamás: „S ó levelemre városunkba jön«, avagy hány életük van a jog és irodalom kutatásoknak?” in FEKETE Balázs – FLECK Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a kortárs jogelmélet köréből* (Budapest: ELTE Eötvös 2016) 115–168.

⁸ A jelen szöveg elején futólag említett szörnymotívum sejtik fel homályosan e szóvalasztással, a szörny (*monstrum*) etimológiailag ugyanis a *demonstro*, azaz „megmutatni” igéből származik. Pl. Niall SCOTT: „Introduction” in Niall SCOTT (ed.): *Monsters and the Monstrous. Myths and Metaphors of Enduring Evil* (Amsterdam–New York: Rodopi 2007) 1.

tek társadalomrajzzá és a jogászai szakma állapotjelzőivé válnak. Fazekas írása a (nemzeti és nemzetközi) politika és a jog dualizmus korabeli összefonódását dokumentálja Bánffy Miklós *Erdélyi történet*-regénytrilógiája segítségével; Veress Emőd pedig Fekete Andor marosvásárhelyi ügyvéd emlékiratait elemezve nemcsak eleven képet nyújt a XX. század első felében az erdélyi magyarság politikai küzdelmeiről, de az ügyvédi szakma helyzetére is rálátást kínál. Az erdélyi vonatkozású tanulmányok körét gyarapítja Varga Attilának a transzilvanizmus hatásait körbejáró okfejtése. Mindezekben a szövegekben az egyéni sors történetek embercsoportok narratíváivá, össztársadalmi narratívákká terebélyesednek.

A kötet hangsúlyos szegmensét képezi annak a klasszikusnak mondható – mint Munkácsi Péter fejtegeti szintén e gyűjtemény lapjain –, a magyar jogbölcselet nagyjain is visszanyúló gondolati hagyománynak a folytatása, amely valós jogi problémák tematizálására hívja fel a figyelmet irodalmi művekben oly módon, ami akár az egyetemi oktatásban való hasznosításra is alkalmas. Tóth J. Zoltán az utópia és disztópia műfaji megkülönböztetését dekonstruálja, egybeolvasztva azt, ami látszólag két különálló kategória, hangsúlyozva a bennük rejlő társadalom- és eszmekritikai potenciált, ami a tökéletes társadalom bemutatásának immanensen riasztó hatásából fakad. Szilágyi Péter és Tóth Katinka az államszocialista múlt velünk élő örökségét jogi axiológiai szempontból dolgozzák fel irodalomelemzésbe oltva, eltérő hangsúlyokkal és eltérő „végki-fejlettel”: a Tóth Katinka által feldolgozott egyes Kohlhaas-parafrázisok nem zárják ki az igazságosság érvényesülésének lehetőségét – ha mégoly abszurd módon is –; Szilágyi Péter irodalomkritika–jogbölcselet–kordokumentum-gyűjtemény montázsa ezzel szemben olyan időszakba vezeti vissza az olvasót, ahol nem valósulhatott meg „költői igazságszolgáltatás”, de még csak az abszurd fogalomkörébe sem sorolható, kifacsart igazság sem, a rendszer mindennek lehetőségét kifacsarta és bekebelezte magával az egyénnel együtt, a tanulmány végén bemutatott újságkivágások pedig azt sugallják az olvasó számára, hogy talán még a legszörnyűbb tettekről beszámoló irodalmi alkotások is csak szublimálják azt a borzalmat, amivel az emberi lét kendőzetlen valóságában olykor elkerülhetetlenül szembesülnünk kell. Szilágyihoz hasonlóan a totalitárius rezsim működési mechanizmusait térképezi fel – továbbra is – Izsák-Somogyi Katalin, aki a holokauszt-tanúságtételek szerepét, lehetőségeit boncolgatja, a jelen kötetben Závada Pál *Egy piaci nap* című regényén keresztül, kontrasztba állítva a narrátor tudását – és annak hézagait – a környezet tudásával.

A „jog és irodalom” jogágakon átívelő potenciáljáról tanúskodik Kokoly Zsolt tanulmánya, amely Bodor Ádám egyes szövegeinek személyiségi jogi vetületeit taglalja. Filó Mihály büntetőjogi szemléletű Kafka-olvasata a karteziánus dualizmus és a kanti morálfilozófia embereszményének – egy horrorkedvelő számára fölöttébb izgalmas – megkérdőjelezését végzi el elsősorban *A perre* fókuszálva, a pszichoanalízis talaján, itt-ott idegtudományi kikacsintásokkal. Pethő Nóra klasszikus témához nyúlt *A velencei kalmár* – egy polgári jogi intézmény körül forgó darab – elemzésével, és azt mutatja be, milyen kulcsfontosságú szereppel bírt e drámában a jog hitelessége, majd ezen keresztül mutatta ki, hogy a cselekmény előremozdításában a meggyőzés – vagyis egy hitelességen alapuló aktus – játszotta a fő szerepet.

E sorok szerzője is írt kontribúciót, horrosztikus lett.

A kötetet egy hibrid tudományterület magyar nyelvterületi fejlődésének és alakulásának pillanatképeként ajánljuk az olvasó figyelmébe.

Last but not least, a szerkesztők mindenképpen szeretnének köszönetet mondani a Sapientia EMTE Jogtudományi Intézetének, amiért remek körülményeket biztosított a VII. Jog és irodalom szimpózium megrendezéséhez. Biztosak vagyunk benne, hogy az őszi kolozsvári hangulat jelentősen hozzájárult az szimpózium sikeréhez, ami nélkül e kötet biztosan nem készülhetett volna el.

MOLNÁR ANDRÁS